

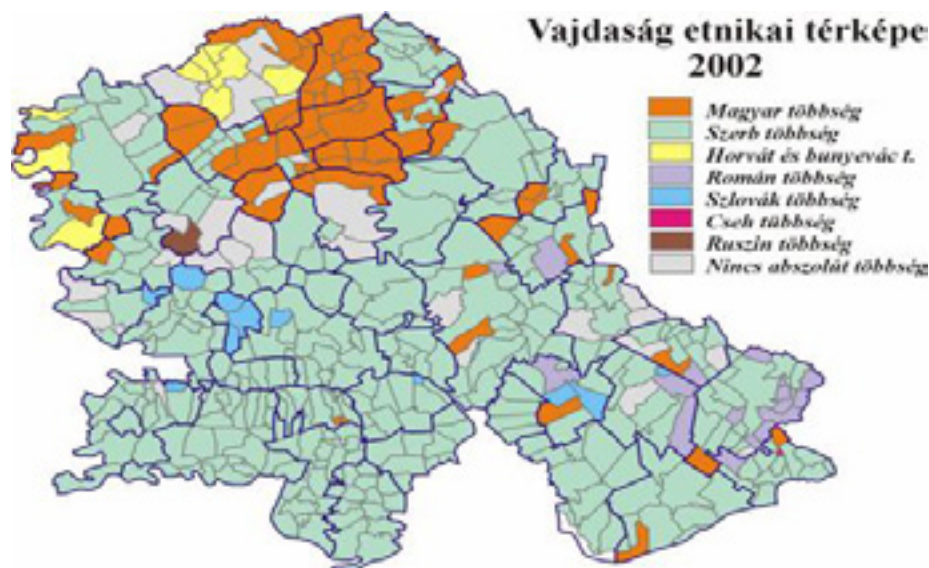
VAJDASÁG, MINT RÉGIÓ

A regionalizmus célja különböző fejlettségű régiók összekapcsolása, történjen ez akár gazdasági vagy kulturális kapcsolatok által. Szerbia északi részén fekvő tartomány helyzete úgy alakult, hogy egy évszázad alatt öt különböző állam fennhatósága alá is tartozott, ahol alkalmuk volt az ott élőknek megtanulniuk a multikulturális környezetben élés fogalmát. Vajdaság nemcsak Szerbiához, hanem Magyarországhoz is igen erős kötődéssel rendelkezik, ahol számos népcsoport mellett közel 300 ezer magyar is él.

A kisebbségi lét nagyban befolyásolja döntéseiket a továbbtanulás, munkavállalás, illetve a további életük választásai során. A kisebbségben élő népcsoportok számára nem könnyű egy olyan miliőben érvényesülni, ahol a többségi nemzet ennyire különböző kulturális és vallási identitással rendelkezik.

A lakosság sokszínűsége a vallás változatosságát is eredményezte ezen a területen az elmúlt évszázadokban. Megfigyelhető az ortodoxia térhódítása, viszont nagy számban vannak jelen a római katolikusok, reformátusok és az evangélikus vallás követői egyaránt. A magyar lakosság köreiből észlelhető, hogy az emberek viszonyulása a valláshoz gyengülő tendenciát mutat, nem kimondottan összetartó jelleggel működik Vajdaságban a vallás. A tartományban a pravoszláv egyháztól való elkülönülés észlelhető a magyarok körében, mert a szerbek többnyire a pravoszláv vallás követői, valamint az egyház neve is mutatja: Szerb Pravoszláv Egyház.

A felekezeti azonosságtudatnak két fő elemét emelhetjük ki, az egyik a hittani, mely akár nagy időtávlatokban is keveset módosul, a másik pedig a kulturális-társadalmi elem, amely folyamatosan változáson megy keresztül, és szorosan kapcsolódhat akár az etnikai tudathoz is.

Vajdaság etnikai térképe (2002) (1. ábra)

Forrás: <http://adatbank.transindex.ro/inchtm.php?akod=347>

Látható, hogy bizonyos etnikumok különböző területeken koncentrálódnak, mint ahogy a horvát lakosság Északnyugat-Bácskában, a szlovákok Dél- és Közép-Bácskában, a román népesség a Bánságban, valamint egy cseh közösség is felfedezhető a Délkelet-Bánságban. A magyar lakosságról azt mondhatjuk, hogy maradtak szórványban egyes helyeken, mint Bácska déli, illetve nyugati részén, valamint a Bánságban. Szerémségben viszont már egyre kisebb számú közösséget találunk az utóbbi évek folyamán. A magyarság tömbben Vajdaság északi részén található.

Az oktatással és kultúra megőrzéssel járó probléma már a 30-as években is ugyanennyire érezhető volt, hasonló problémákkal találta szembe magát a fiatalság, mint manapság.¹ Az akkor még friss trianoni seb után 100 évvel sem változott a helyzet, talán annyiban, hogy mostanra igencsak felhígult a lakosság összetétele, és tömbben már csak az északi területeken él a magyarság. Ennek ellenére a szórványban élők is igyekeznek megőrizni kultúrájukat, identitásukat.

Termékeny földekkel rendelkező ország-rész, amely Szerbia mezőgazdasági produktumainak jelentős részét adta és adja. A területet nem hiába nevezték még a régi nagy Jugoszlávia idején – és talán a mai napig is – Szerbia éléskamrájának. Szomorú tény, hogy lassanként ürül a kamra is, nincs megfelelő mértékű utánpótlás és befektetés, nincsenek új és folyamatosan megújuló

lehetőségek. Elűnt a középosztály, csak egy szűkebb tehetsős réteg és a szegénység maradt. Ebben a helyzetben a gazdaságra várna, hogy felemelje a Vajdaságot, megfelelő életlehetőségekhez juttassa az ott élő lakosságot. Azonban – az ott élők megítélése szerint – Szerbia mostohagyermekként kezeli ezt a területet, ezért nagy változásokra nem számíthatnak.

A terület felosztható hét körzetre a közigazgatás tekintetében, ezek Észak-Bácska, Dél-Bácska, Észak-Bánát, Közép-Bánát, Dél-Bánát és Szerémség. Ezen belül 6 várost (Szabadka, Zombor, Nagybecskerek, Pancsova, Újvidék és Mitrovica) és 45 községet különböztetünk meg, melyek összesen 467 települést jelentenek. Infrastruktúra-ellátottsággal egyedül Újvidék rendelkezik, míg Szabadka és Nagybecskerek nem teljes, bár még mindig elfogadható szinten mozog, a kisebb településeken viszont csak a legszükségesebbek vannak jelen.

Vajdaság 7 körzete (2. ábra)

Forrás: <http://www.vojvodinaportal.com/hu/vajdasag/korzetek>

¹ Lévay Endre 1934 A kisebbségi egyetemisták élete. Kalangya, 161-163 oldal.

Vajdaság multietnikus terület, annak ellenére, hogy igen erős a migráció, valamint betelepítések is jelentős mértékben vannak a térségben. Az átlagos lakosság-sűrűség Vajdaságban 94,4 km,² a lakosság 14,7%-a lakik nagyvárosokban.² Az elmúlt években, Szerbiában – az európai tendenciákhoz hasonlóan – az elöregedés jelensége volt megfigyelhető, amely különösen a Délvidéken élő a magyar lakosság adataiban volt erőteljes – ezt igazolják a 2002-es adatok (1. táblázat). Egyrészt az elvándorlások jelentős mértéke, másrészt pedig a megszülető gyermekek számának csökkenése volt jellemző. Ezzel a vajdasági magyarság az elöregedés szakaszába lépett.³

A lakosság, illetve a magyarság kor-összetétele (2002) (1. táblázat)

	0-19	20-39	40-59	60-77	80 év felett	Átlagos életkor
Szerbia	22,3 %	26,4 %	28,1 %	20,5 %	1,9 %	40,2 %
Vajdaság	22,6 %	26,8 %	28,6 %	19,5 %	1,9 %	39,8 %
Magyarság	18,8 %	24,3 %	30,5 %	23,0 %	3,0 %	43,2 %

Forrás: *A községek Szerbiában* – 2005:56.

A 2002-es népszámlálás adataiban megfigyelhető, hogy Szerbiában 295 379, a Vajdaságban pedig 290 207 magyar élt. Az összeírás alkalmával a vajdasági magyarság 76,86%-a Bácskában, 21,67%-a Bánátban és 1,45%-a Szerémség területén élt. Hat községben abszolút többségben, valamint két községben relatív többségben él a magyarság, illetve némely településen a szórványban is többségben él a magyar lakosság.

A vajdasági magyarok száma az 1960-as évektől egyre jobban csökkent. Akkor számuk megközelítette a 450 ezer főt. A 2002-es adatok szerint már csak 209 ezer körüli magyar él a területen, ez nagyjából a lakosság 14%-át jelenti. A nagyarányú csökkenésre több tényező hatott, ilyenek a természetes szaporulat csökkenése, a vegyes házasságok, a migráció és tervszerű betelepítések, az állam beavatkozása az asszimilációs tervek megvalósítása érdekében, elszegényedés és a nemzeti identitástudat gyengülése.⁴

A Vajdaság különböző nemzetiségek otthona. Ezen a vidéken már a 17. századtól mindig is vegyes lakosság élt. Hol bevándorlással, hol pedig betelepítéssel bővült a lakosok összetétele, például a 18. század folyamán, az I. világháború után, majd pedig az 1990-es években. 1929-ben, a Jugoszláv Királyság megalakulásával az egyik legvegyesebb nem-

² *Képzettek a jövő.* 2008 szerkesztette Dr. Gábrity Molnár Irén, 14. oldal.

³ Hidvégi Mikó Imre Kutatóintézet Közalapítvány.

URL: http://www.hidvegimiko.hu/b2_kutatasaink/Unios_palyazatok_SZERBIA.pdf (2011.11.29.)

⁴ Dr. Gábrity Molnár Irén 2003 *Vándorlások a Vajdaságban és a Vajdaságból.* 2003. május 25-31. Palics.

zetiségekből álló állam jött létre. Az 1931-es népszámlálás adatai szerint a lakosság alig 10 év alatt 93.000 fővel szaporodott, amely a természetes szaporodásból és a bevándorlókból állt. 1941 és 1945 közötti időkben Vajdaság három országhoz is tartozott. A Szerémség a Független Horvát Állam területe volt, Bácska magyar fennhatóság alá került, Bánát pedig közvetlen német katonai igazgatás alá tartozott. Itt is, mint mindenhol a háború után, a nagyszámú német lakosság csökkenése jellemezte a népesség összetételében bekövetkezett változásokat. Ám még 1941 után hasonló sors várt a magyar családokra. A háború után egy olyan törvény elfogadására került sor, amely meghatározott számú telepítési mutatókkal rendelkezett a területek felett. Ekkor tért vissza a magyarok közül néhány, majd telepések érkeztek Bosznia-Hercegovinából és Horvátországból egyaránt, kisebb számban jöttek még Montenegróból, Macedóniából, Szlovéniából, Koszovóból, ezzel is tarkítva a terület népességét. Vajdaság a maga huszonkét nemzetiségével etnikailag Európában az egyik legszínesebb területének vallhatja magát.⁵

A természetes szaporulat csökkenése a demográfiai adatok szerint akkor lett volna visszafordítható, ha az elöregedés nem lett volna ilyen nagymértékű. A natalitás hiába mutatott növekvő tendenciát, az elöregedés jelentős volt. A tervszerű betelepítések

⁵ Željko Bjeljac – Vesna Lukić 2008 Migráció a Vajdaság területén 1919 és 1948 között. (ford. Lajtai L. László) *Kisebbségkutatás*, 3. szám.

miatt 1948 utáni években nagymértékben hígult a lakosság összetétele, ezáltal vált ez a vidék a legvegyesebb etnikai összetételű területté. Ezek után a 90-es években még nagyobb méretű betelepítések következtek, miután Vajdaság lakosságának 2/3-a szerb nemzetiségű lett, melynek fele telepítés által került az új lakóhelyére.

Az 1974-es alkotmány lehetőséget teremtett arra, hogy Vajdaság a föderáción belül önálló tudjon maradni. Ezt a lehetőséget 1989-es „joghurt-forradalom” idején veszítette el. A politikai helyzet a 2000. évi választások után úgy alakult, hogy a kisebbségi jogok visszaállíthatók lettek volna, viszont ezt nagyban akadályozták a miloševići rendszerből érvényben maradt határozatok, ekkor számos dologgal bővíthetett volna a kisebbségek mozgástere. Az autonómia ötlete újból felmerült, de megvalósítására nem kerülhetett sor, már csak amiatt sem, hogy a kormány régi tagjai még igen nagy számban képviseltették magukat az új kormányzatban is.⁶

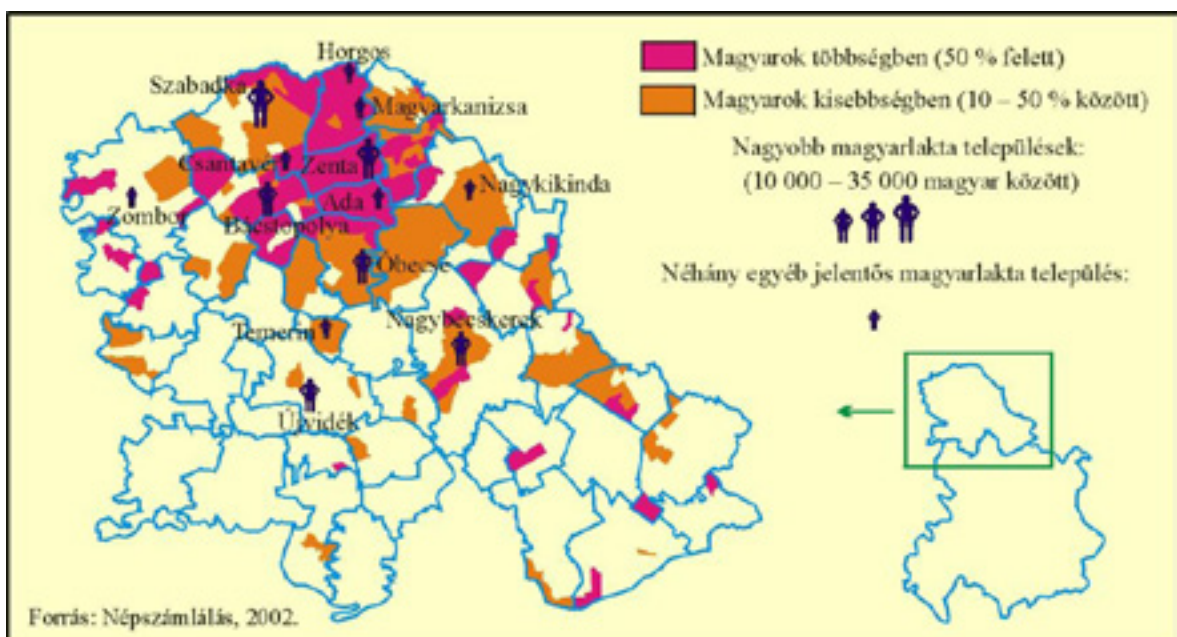
1992-ben a Vajdasági Magyarok Demokratikus Közössége által tartott közgyűlésen a jelenlévők elfogadták a vajdaság autonómiájáról szóló tervezetet, amely a magyarok önrendelkezési jogát tartalmazta. Nem kívánták ezzel kisebbsíteni Szerbia állami szuverenitását, de szerintük ez a dokumentum sorsfordító lehetne a magyarság számára. E dokumentum alapja az 1991 októberében kiadott Carrington-dokumentum volt, amely a vajdasági magya-

⁶ Martin Brusis 2006 A Vajdaság alkotmányos helyzete. *Kisebbségkutatás*, 2. szám.

rok önkormányzatáról szolt. A cél az volt, hogy az egykori tartomány önálló és gazdasági szubjektummá váljon, illetve önálló alkotmánya legyen. A tervezetet – sok átalakítás után – viszonylag későn, csak 2008-ban hagyta jóvá az újvidéki törvényhozás, illetve 2009. november 30-án a szerb parlament, ekkor kapott Vajdaság úgynevezett kulturális autonómiát. Ez az autonómia lehetővé teszi, hogy felállítsák a Magyar Nemzeti Tanácsot, amely oktatási és kulturális kérdésekben dönthet. A szerb kormány ezzel a lépéssel megtette az Európai Unió felé szükséges kisebbség-ügyi „gesztust”.

A migráció többfelé irányul, egyrészt a faluról a városba, másrészt Szerbiából az anyaországba és külföldre is. A magyar kisebbség nagy része nem változtatott lakóhelyet, többnyire kisvárosokban, falvakban élnek, kis számban fordulnak elő nagyobb városokban. A vajdasági vándorlásokra három lehetőség jellemző, elsőként költözés faluról városba egy körzeten belül, Bánátból Bácskába, a tömbmagyarság irányába, és végül a külföldre utazás (a tömbmagyarságot itt abban az értelemben említem, ahol a magyarság tömbökben él, mint például Bácska területén; a szóránymagyarság, illetve a szórányképződés egy formája, amikor egy település magyar lakosságának kihalásával keletkeznek a szóránnyok).

A vajdasági emberek java része azt vallja, hogy nem települt át egy másik külföldi városba, hanem csak ideiglenesen él ott, mivel ott vállalt munkát, ám ez az ideiglenes állapot időnként több tíz évig tart; jellemző, hogy amikor visszatérnek, már rendelkeznek egy másik ország állampolgárságával is, nincs egyértelműen elkülönült határ a kivándorlók és a vendégmunkások közötti arányokról.

Népszámlálási adatok (2002) (3. ábra)

Forrás: <http://www.szulofold.hu/data/images/vajd1.jpg>

A statisztikai adatok szerint a magyarok 91,5%-a a Vajdaságban él, belső migrációban 32,3%-uk vett részt. 1961 és 1981 között a magyarságra inkább az imigráció volt jellemző. 1981-től megváltozott ez a helyzet, mivel ekkor már több magyar vándorolt ki a területről, mint ahány betelepült. 1991-ben a Vajdaságba települtek száma 915 ezerre emelkedett, nagy számban fiatalok, akik családalapítás vagy munkavállalás céljával jöttek. Ez befolyásolta a magyarok demográfiai és etnikai-földrajzi helyzetét is. A 2000. évi népszámlálás megmutatta, hogy a háborús évek alatt, tehát az 1991-es népszámláláshoz képest Szerbiában a lakosság 10%-a menekült. A menekültek főleg a háború sújtotta területről érkeztek 90-ben különböző köztársaságokból, 91-ben Szlovéniából és Horvátországból, 92-ben szintén horvát területről és végül 95-ben Boszniából. Ez a menekültáradat meghaladja az 1945–48 között betelepülők számát.

Az emigráció leginkább gazdasági okokkal magyarázható. Először 1971-ben lettek adatok a külföldre vándorolt személyekről, ekkor 750 ezer kivándorlót tartottak számon, 1973-ra ez a szám megnövekedett. Arányában a magyar lakosság nagyobb számban dolgozott külföldön, mint a szerbek. Ám ezután néhányan hazatérésre kényszerültek, ezt a 81-es népszámlálás adataiból látjuk, amikor is az 1,1 millió főből már csak 874 ezer körüli dolgozó van külföldön, és ez a szám a családtagokat is ugyanitt jelöli. 1991-re nagyon lecsökkent

a számuk, viszont a háború hatására ez ismét emelkedni kezdett, és a mai napig is így van, a lakosság folyamatos nemzetiségi és szociális változáson megy keresztül.

Nem szabad megfeledkeznünk a többi okról sem, ami kivándorlásra kényszerítette a lakosságot. A pszichológiai tényező, ami a háborútól való félelmüket aktiválta, a mozgósításoktól való állandó készenléti állapot, a gazdasági embargó mind-mind elbizonytalanította s egy állandó félelemérzést ültetett el az emberekben. A társadalom átalakulása, a politikai élet lehetetlen és csupán névleges változásai nem voltak pozitív hatással az emberekre. Mindenki változásra vágyott, amit a politika csak felszínesen adott meg a lakosoknak. A lehetőségek egyre jobban beszűkültek, a mozgástér minimalizálódott, a kisebbségi lét még jobban kiszolgáltatottá tette a lakosokat, egyre fogyott az identitás megőrzésére való felület, a hagyományápolás, az anyanyelvű oktatás mind megsínylette ezeket az időket. A szakemberek igyekeztek minél hamarabb elhagyni a jövő nélkülinek tűnő országot.

A nemzeti identitástudat gyengülése hosszabb ideje megfigyelhető. Az identitástudat kialakulása feltételez valamilyenfajta pozitív viszonyt. Az egyén a szocializáció útján elsajátítja a saját identitását, amit a későbbiekben szeretne is megőrizni. A kisebbségben élőknel ugyanúgy az első komolyabb szocializációs állomás az óvoda és az iskola, ám itt már észleli a gyermek, hogy nem egyedüli kultúraként jelenik

meg a sajátja, bizonyos ütközési pontokat érzékel. A haza fogalma nem kap olyan jelentős szerepet, csak területi jelentősége van. Az élettér elkülönül a nemzeti identitástól. Ez különösen akkor jelentős, ha a két kultúra nagy eltéréseket mutat. A vajdasági emberek nem az anyaországhoz kötődnek, hanem kimondottan Vajdasághoz, valamint a saját településükhöz Szerbián belül, de kevésbé magához az országhoz.⁷ Megfigyelhető volt, hogy a falvakból a városba történő áramlás miatt az emberek nem tudták magyar iskolába íratni a gyerekeiket, mert erre a nagyobb településeken nem volt lehetőség. Jugoszlávia azt az illúziót adta az embereknek, hogy élhetnek együtt, tanulhatnak az anyanyelvünkön, de később kiderült, hogy erre nem mindenhol lesz lehetőség, különösen a bánáti területeken. Sok évig az emberek nem fektettek hangsúlyt a nemzetiségük kiemelésére, de miután a magyarság kisebbséggé vált (a 90-es éveket követően), többen vallották magukat ismét magyarnak, vagy anyanyelvként jelölték meg a magyart. Az 2. táblázatból kiderül, hogy néhány évvel ezelőtt, illetve most hogyan gondolkodnak a fiatalok a nemzeti hovatartozásukról.

Identitásvállalás (2. táblázat)

	Elsődleges identitás	Másodlagos identitás
Vajdasági magyar	56	26
Magyar	28	29
Jugoszláv állampolgár	9	27
Európai	7	12

Forrás: Badis Róbert: A vajdasági magyarság identitásstratégiái

A 2. táblázatban láthatjuk, hogy a többség magyarnak, de jelentős százalék fontosnak tartja hangsúlyozni, hogy vajdasági magyarnak vallja magát. Tehát a legtöbben először vajdasági magyarnak (elsődleges identitás), majd csak ezután magyarnak, és végül, de még mindig nagy számban mondják magukat jugoszlávnak (másodlagos identitás).

A Vajdaságban élők nem a nemzeti jelleget hangsúlyozzák, hanem a nemzetiségi hovatartozást, valamint a helyi települési, családi kötődést tartják fontosnak. A lokális imprinting érzelmi alapon működik és a fiatal, még rugalmas személyiségkorszakban észlelhető, hogy a területről ideiglenesen távol élők vagy tartósan elköltözők mentális kohéziója a legkisebb, legszorosabb környezethez, a családdhoz köthető.

Ha megpróbálnánk előrevetíteni, hogy a vajdaságiak közül az elkövetkezendő időkben többen, avagy kevesebb keresik boldogulásukat Magyarországon, akkor azt kell mond-

⁷ Badis Róbert 2008 A vajdasági magyarság identitásstratégiái.

juk, hogy sem növekedő, sem pedig csökkenő tendenciát nem mutathatnánk ki. Ez azzal magyarázható, hogy aki ki szeretett volna törni az addigi környezetéből, az eddig is megtehetette. Semmiképpen nem hinném, hogy befolyással lenne az újonnan megnyílt határok ilyen módon való kihasználása, esetleg oly módon, hogy a célország nem Magyarország lenne, hanem egy olyan ország, ahol jóval magasabbak az életszínvonal és a gazdaság mutatói.

A 2011-es népszámlálás adatai igazolták, hogy egyre nagyobb mértékű az elnéptelenedés országszerte. A városba áramlás igen jelentős, Vajdaság lakossága ismét nem haladja meg a 2 millió főt, a betelepülések ellenére sem. Újvidék kivételével mindenhol fogyott a népesség. Az adatok szerint közel 50 ezer fő, és valószínűleg többen is élnek, tanulnak, dolgoznak jelenleg külföldön a tartomány lakosai közül. A magyar népesség száma továbbra is fogy, talán visszafordíthatatlanul – nemcsak az elöregedés, hanem az elvándorlás miatt is.⁸

A szomorú tények ellenére, azt gondolom, hogy Vajdaság egy kis ország, egy sziget, ahol még meg tudnak élni a soknemzetiségű emberek egymás mellett, illetve egymással. Ha a lehetőségek, úgymint a gazdaság, vagy a politikai élet megengedi, ez a terület fejlődőképes. A humán erőforrások rendelkezésre állnak, a fejlődéshez

szükséges személyi állomány pedig megfelelő feltételekkel kínált munkahelyekkel szinte azonnal feltölthetőek lennének.

Vajdaságból sokan elvándoroltak a jobb élet reményében, ám ha megcsillanna a változás lehetősége, akkor a külföldön élő magyarok talán a hazatérés alternatíváját választanák, mert ki szeret idegen országban élni, amit nem mondhat a hazájának...

⁸ Badis Róbert 2011 *Elnéptelenedő vidék, növekvő nagyvárosok*. URL: http://www.magyarstvo.com/fex.page:20111119_Elneptelenedo_vidék_novekvo_nagyvarosok.xhtml (2011.11.25.)

Hivatkozás és felhasznált irodalom

- Ábrahám Barna – Gereben Ferenc – Stenkovics Rita szerk. 2003 *Nemzeti és regionális identitás Közép-Európában*. Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Bölcsészettudomány Kar, Piliscsaba, 415-427 oldal.
- Badis Róbert 2006 A vajdasági magyarság identitásstratégiái. In Papp Richárd – Szarka László szerk. *Bennünk élő múltjaink*. Vajdasági Magyar Művelődési Intézet – MTA Kisebbségkutató Intézet, Zenta – Budapest, 319-327.
- Badis Róbert 2011 Elnéptelenedő vidék, növekvő nagyvárosok. *Magyar Szó*, (2011.11.25.)
- Demeter Gábor – Radics Zsolt 2009 Szerbia – tátongó lyuk az egyesült Európa térképén. *Limes*, 1:143-166.
- Bjeljac, Željko – Vesna Lukić 2008 Migráció a Vajdaság területén 1919 és 1948 között, (ford. Lajtai L. László) *Kisebbségkutatás*, 3. szám.
- Brusis, Martin 2006 A Vajdaság alkotmányos helyzete. (ford. Komáromi Sándor) *Kisebbségkutatás*, 2. szám.
- Dr. Gábrity Molnár Irén szerk. 2008 *Képzettek a jövő. A felnőttképzés háttere Észak-Bácska iskolahálózatában*. Regionális Tudományi Társaság, Szabadka. www.gabritymolnariren.com/kepzetkejevovo.pdf
- Dr. Gábrity Molnár Irén 2003 *Vándorlások a Vajdaságban és a Vajdaságból*. 2003. május 25-31, Palics, Európai Protestáns Magyar Szabadegyetem Egyesület, Akadémiai napok, forrás: <http://www.felkol.org.rs/common/webolvas/GMI-vandorlas.pdf>
- Horváth Gyula 1998 *Európai regionális politika*. Dialóg Campus Kiadó, Pécs – Budapest.
- Lévay Endre 1934 A kisebbségi egyetemisták élete. *Kalangya*, II. évfolyam, 12. szám, december, 161-163. On-line: adattar.vmmi.org/cikkek/1481/14_levay_endre_a_kisebbségi_egyetemistak.pdf
- Nagy Imre – Radmila Miletic – Marina Todorovic 2009 Szerbia regionális fejlődésének alapvető jellemzői. *Kitekintő, Tér és Társadalom*, (23) 3:173-184.
- Hidvégi Mikó Imre Kutatóintézet Közalapítvány http://www.hidvegimiko.hu/b2_kutata-saink/Unios_palyazatok_SZERBIA.pdf (2011.11.29.)

